

TREI

Calea învingătorului

Cum să crești șansele
copilului tău de a reuși
în lumea de mâine

**RICHARD RENDE
JEN PROSEK**

Traducere din engleză de Olga Ceașu

Cuprins

Dedicatie	7
Introducere	9
1. Programati pentru a explora	19
2. Educati sa fie creativi	57
3. Sa crestem copii optimisti	90
4. Ce inseamna sa stii sa profiti de ocazie	117
5. Oameni de actiune	146
6. Abilitati interpersonale	174
7. In slujba celorlalti	201
Epilog	222
Mulumiri	227
Note si bibliografie	229
Despre autori	238

1

Programați pentru a explora

Dacă avem în vedere aptitudinile tehnologice ale copiilor din ziua de azi, am putea afirma că aceste ființe sunt mai bine pregătite decât generațiile anterioare pentru a reuși în viață. Un copil mic (de 1-3 ani) poate avea o seamă de abilități pe care mulți adulți nu le dobândesc decât la vârsta maturității, și va căpăta noi aptitudini care ne vor depăși cu mult așteptările. Dan Harple¹, un antreprenor reputat în domeniul tehnologiei, remarcă faptul că există, din păcate, un lucru care lipsește din experiența formativă a unui copil — ceva ce generațiile anterioare aveau din plin. „Copiii din ziua de azi au alte *condiții restrictive* decât cele pe care le aveam noi în anii 1960“, spune Harple. El continuă apoi: „Noi ne bucuram de o libertate fără restricții. Ieșeam la joacă nesupravegheați, și asta era singura noastră preocupare, nu ne interesa să dobândim aptitudini noi. Ne dădeam în leagăne și saream la trambulină. Am constatat că lucrurile s-au schimbat în anii 1980, iar activitățile copiilor noștri au început să fie încorsetate, controlate îndeaproape. Când am devenit părinte, am încercat să mă opun din răspunderi acestei tendințe. Copiii trebuie să aibă libertatea să alerge și să exploreze“.

Respect pentru copiii și cărți

Este probabil surprinzător că un om ca Harple, un expert în tehnologie, se gândește cu nostalgie la perioada copilăriei, când tehnologia era la început de drum. Și nu uitați, Harple nu este un specialist oarecare, este unul de vârf. Am putea scrie un întreg capitol despre contribuțiile sale ca inventator și antreprenor. La începutul anilor 1990, a contribuit la crearea Telefoniei IP (sau Telefonie Internet), a transferurilor de fluxuri de date, a teleconferinței audiografice. A fost cofondator, președinte și director general al InSoft, care în 1995 a fuzionat cu Netscape Communications Corporation și a oferit, printre altele, condițiile necesare pentru a se accesa informații pe internet în timp real și prima platformă de internet în timp real (pe care o folosesc în prezent milioane de persoane pentru prezentări video). Harple a înființat o serie de alte companii, inclusiv Context Media (achiziționată de Oracle în 2005) și GyPSii*. În prezent, Harple este director executiv al Shamrock Ventures BV, precum și Sloan Fellow** la Massachusetts Institute of Technology, unde îndeplinește funcția de Entrepreneur in Residence (EIR). Dar, iată că, în ciuda acestei impresionante cărți de vizită, Harple își amintește cu nostalgie ce rol important au avut timpul liber și explorarea în copilăria sa și susține cu tărie cât de mult ar avea de profitat de pe urma lor și tinerii din ziua de azi, în pofida îndemnării lor în lumea tehnologiei.

Harple, tată a cinci copii, a demonstrat că este adevărat ceea ce spune. Deși copiii săi au avut, desigur, posibilitatea să se familiarizeze cu tehnologia când au crescut, nu au stat tot timpul în

* GyPSii este un furnizor de aplicații și servicii de geosocial networking pentru iPhone, iPod, iPad, BlackBerry OS, Android și telefoane Java-based, Symbian S60 și S40, Windows Mobile și MID notebooks. Compania are sediul la Amsterdam, Olanda, și sucursale în Asia și Statele Unite. (N.t.)

** Participant în cadrul programului Sloan Fellows, similar unui master și destinat dezvoltării abilităților de conducere și leadership. Candidații eligibili sunt manageri cu experiență, care și-au dovedit succesul fie într-o organizație, fie independent, ca antreprenori. (N. red.)

fața computerului și au avut mult timp la dispoziție pentru joacă. „Când eram președinte-director general al Context Media, biroul meu era ceva mai mare decât trebuia. Într-un colț, am instalat un cort. Acolo se jucau copiii mei în timp ce eu lucram. Își aduceau de acasă hârtie, creioane și jucării și «lucrau la birou».” Copiii lui Harple au avut astfel ocazia să asiste la ceea ce se petrecea în biroul tatălui lor; le făcea plăcere să profite de timpul în care nu erau supravegheați îndeaproape, să se joace și să trăiască experiențe noi.

Lui Harple îi plăcea să-și ia copiii la birou pentru că își amintea de timpul petrecut împreună cu tatăl său, inginer electronist. „Tatăl meu repara echipamente muzicale — amplificatoare și orgi. Eu stăteam pe lângă el și-l priveam muncind. Uneori îmi spunea să caut ceva, să zicem o rezistență de 30 de wați, iar asta îmi dădea ocazia să „explorez”, să studiez toate piesele componente care erau pe acolo. Îmi plăcea să-i studiez și pe muzicienii care veneau la tata să-și lase echipamentul muzical la reparat sau să-l ridice. Am acumulat multe experiențe care mai târziu mi-au modelat parcursul vieții.”

COPILĂRIA = NUMAI LECȚII, FĂRĂ JOACĂ?

Reflecțiile lui Harple pe tema copilăriei evidențiază o preocupare exprimată de mulți specialiști din domeniul dezvoltării copilului: în zilele noastre, copiii nu mai dispun de suficient timp pentru a se juca nestingheriți. Dovezile și informațiile la care am avut acces sugerează în tot mai mare măsură faptul că părinții nu acordă suficientă importanță rolului pe care îl are joaca în dezvoltarea copilului, faptului că ea contribuie la crearea unor aptitudini cognitive și personale vitale pentru reușita (împlinirea)

personală și profesională. În 2007, American Academy of Pediatrics (AAP)² a publicat un raport detaliat care conținea date ce conduceau la concluzia că joaca în voie a pierdut teren în ultimele două decenii atât acasă, cât și la școală. Un prim exemplu în acest sens îl constituie faptul că recreațiile sunt mai scurte. În vara anului 2014, la un post public de radio, KUOW Puget Sound³, s-a semnalat faptul că la unsprezece școli publice din Seattle recreația s-a diminuat la douăzeci de minute pe zi sau chiar mai puțin. Acum patru ani, o singură școală a adoptat această practică. Acest lucru este îngrijorător, deoarece cele mai multe cercetări au evidențiat în mod repetat faptul că pauzele mai lungi duc la rezultate școlare *mai bune*. Trebuie să menționăm și un alt raport al AAP (publicat în 2013)⁴ care a abordat în mod special problema menținerii sau revenirii la durată tradițională a pauzei în primii ani de școală și importanța acordării unui timp suficient de îndelungat copiilor (de pildă, peste 30 de minute) pentru a se angrena complet în anumite activități. Cu toate acestea, auzim în continuare știri despre reducerea recreațiilor școlare.

Amintiți-vă, preț de câteva clipe, cum vi s-a părut la grădiniță. Foarte probabil, mulți dintre voi mergeați la o grădiniță cu program redus. Mai tot timpul, la grădiniță, ne jucam, desenam, cântam, modelam în plastilină, și ni se predau noțiuni introductive de matematică, scriere și citire. În prezent, din păcate, nu este deloc neobișnuit să auzi că activitatea de la grădiniță se concentrează, în 2014, în mod special pe predarea unor cunoștințe și se trec cu vederea nu doar recreațiile, ci și alte aspecte importante ale educației tradiționale destinate copiilor mici, precum desenul, muzica, modelarea în plastilină, care contribuie mult la dezvoltarea copiilor.

Să renunțăm câteva clipe la date, cercetări și teorie. Nu vi se pare ciudat faptul că un copil în vârstă de 5 ani nu are ocazia să iasă afară și să se joace pe parcursul a șapte sau opt ore pe zi

petrecute la grădiniță? Ce părere aveți despre faptul că la grădiniță⁵ și în clasa pregătitoare se renunță la joacă deoarece este necesar mai mult timp pentru a pregăti niște copii de 5 și 6 ani pentru facultate? Acest lucru s-a întâmplat în primăvara anului 2014 într-o școală din Elwood, New York. Părinții tuturor elevilor au primit o scrisoare din partea conducerii școlii, în care li se explica faptul că este mult mai important să se pună accentul pe citit, scris și rezolvarea problemelor pentru a li se asigura copiilor reușita la facultate și mai târziu în viață. Cum să nu ne aducem aminte cu nostalgie de grădinița tradițională în care au crescut cei mai mulți dintre noi?

Este important să reținem că activitățile tipice de la grădiniță, precum joaca și punerea în scenă a unor piese nostime, nu sunt niște lucruri tangențiale, niște simple lucruri nostime pentru copii. Există modalități elementare prin care copiii dobândesc și dezvoltă multiple abilități cognitive și disponibilitatea de a învăța. Dr. Angeline Lillard, o autoritate în materie, și colegii săi de la Universitatea din Virginia au publicat în *Psychological Bulletin* un articol despre binefacerile jocului. Iată concluzia acestui articol: faptul de a le lăsa copiilor mici *libertatea de a alege dintr-o serie de activități practice*⁶ aduce cele mai mari beneficii dezvoltării cognitive în primii ani de școală — în comparație cu orele de clasă foarte strict organizate care pun accentul pe predarea materiei de către profesori (instruire de sus în jos). Copiii de toate vârstele învață cel mai bine folosindu-și simțurile și experimentând. „Copiii trebuie să își exploreze în mod activ lumea.”

Copiii trebuie să
își exploreze în
mod activ lumea.

Se dezbate intens în presă și pe rețelele de socializare dacă nu cumva organizând în mod excesiv viața copiilor noștri le restrângem în mod substanțial timpul în care se pot juca și pot explora nestingheriți chiar și acasă. Jurnalistul Josh Levs a sugerat că anxietatea părinților ar fi factorul esențial care conduce la această

organizare excesivă⁷. Se pare că părinții sunt îngrijorați că odraslele lor vor rămâne în urmă dacă nu sunt competitive la învățătură, sport, dans și în orice alt domeniu care le-ar putea aduce succes la maturitate. În același timp, mulți părinți, precum Dan Harple, înțeleg că, din păcate, copiilor nu li se dă ocazia să-și dezvolte propriile pasiuni pentru activități precum sportul sau muzica.

Nu-i putem considera pe părinți vinovați că vor ca micuții lor să reușească în viață, și pentru că se străduiesc să le asigure toate condițiile posibile pentru a-i ajuta să realizeze acest lucru — de fapt, chiar suntem de acord cu acest obiectiv. Problema este cum putem atinge acest obiectiv. Este adevărat că anumite activități *sunt* productive. Dar succesul viitor presupune și o serie de experiențe, iar perioada de formare le asigură copiilor un bagaj extrem de util, care le permite ca adulți să-și croiască un drum profitând de ocaziile care se ivesc și înfruntând provocările. Rețineți, abilitatea de a ne adapta la un mediu în continuă schimbare — de a fi întreprinzători și proactivi în pofida schimbării — a devenit mai importantă ca niciodată în economia actuală. Catherine Clifford, care scrie pe Entrepreneur.com⁸, consemnează: „...cândva, întreprinzătorii erau considerați cowboy-ii rebeli din Silicon Valley. Acum, trebuie să fii întreprinzător ca să poți obține o slujbă și s-o poți păstra“. Ea amintește, printre alte tendințe, factori precum interesul lumii afacerilor de a angaja producători, constructori (antreprenori) independenți și de a externaliza anumite servicii. Jen întâlnește numeroase dovezi ale acestor tendințe în activitatea ei cotidiană. În plus, ea remarcă faptul că unii angajați tineri sunt capabili să învețe din zbor și să improvizeze, în timp ce alții nu. Jen consideră că o condiție preliminară pentru angajarea unei persoane este capacitatea acesteia de a se adapta. Iar cea mai bună cale de a dobândi această aptitudine, potrivit specialiștilor, este de a explora situații noi și de

a te simți în largul tău în timp ce încerci să-ți croiești drum pe un teritoriu necunoscut.

Potrivit unui articol publicat în *Evolutionary Psychology*⁹, joaca nestingherită, fără restricții, în copilărie este resursa esențială a adaptabilității. Faptul că joaca nu are reguli stricte le permite copiilor să exploreze fără limite — iar când se joacă mai mulți copii, jocul devine imprezvizibil, ceea ce le impune copiilor să se adapteze. Ori de câte ori copiii nascocesc un joc, ei învață să respecte reguli noi, pe care le creează pe moment. Autorii acestui articol sugerează că această capacitate de a se adapta la schimbări încă din copilărie este asociată cu succesul la maturitate. „Copiii *trebuie* să aibă spirit antreprenorial când ies în lume.“ Altminteri, nu sunt pregătiți.

Copiii *trebuie* să aibă spirit antreprenorial când ies în lume.

Imaginați-vă, de pildă, că fiica voastră excelează la științe în liceu, că urmează o facultate de renume, face un masterat, obține un doctorat și este considerată una dintre mințile strălucite din domeniu. Ce se mai întâmplă apoi? Ei bine, nu-i rămâne decât să spere că fondurile destinate științelor biomedicale sunt îndeajuns de mari pentru a-i permite vreunei instituții s-o angajeze. Și apoi? Peste scurt timp, i se va cere să încerce să obțină fonduri care să-i asigure nu doar lucrările de cercetare, ci și salariul și beneficiile. Pentru a reuși să facă acest lucru, va trebui să dea dovadă de anumite calități antreprenoriale care să îi fie de folos în timp ce se confruntă cu mecanismele acordării de fonduri, de împrumuturi nereturnabile, și cu prioritățile în permanentă schimbare ale agențiilor de finanțare. Iar această nevoie de a se adapta și de a improviza o va urmări pe parcursul întregii sale cariere, căci numai îndeplinind-o își va putea permite să își desfășoare activitatea de om de știință la cel mai înalt nivel.

În viitor, pentru a reuși cu adevărat, toți copiii trebuie să fie întreprinzători. Cum îi putem ajuta? Lăsându-i să exploreze

nestingheriți medii înconjurător încă din perioada în care sunt în scutece.

DESCHIDERE CĂTRE EXPERIENȚĂ

În psihologia personalității, tendința de a explora, de a manipula și de a descoperi este subsumată trăsăturii numite „deschidere către experiență”. Dr. Colin DeYoung, un cercetător de renume în acest domeniu¹⁰, a afirmat că deschiderea spre experiență este „o explorare cognitivă” care include „abilitatea și tendința de a căuta, a detecta, a înțelege, a utiliza și a aprecia formele complexe de informație, atât la nivel senzorial, cât și abstract”. S-a demonstrat faptul că această trăsătură „prezice” succesul în domeniul artei, științei și al altor discipline — inclusiv în domeniul antreprenorial. Hao Zao și Scott E. Seibert au analizat rezultatele a treizeci și trei de studii de cercetare¹¹ (folosind metaanaliza — o analiză statistică a unei largi colecții de rezultate obținute în studii individuale, cu scopul de a integra concluziile acestora) și au ajuns la concluzia că antreprenorii, în comparație cu managerii, au o deschidere mult mai mare către experiență.

Componentele esențiale ale mentalității antreprenoriale sunt curiozitatea, explorarea și descoperirea. Jen susține că antreprenorii trăiesc cu „ecranul radarului” deschis. Aceștia au o disponibilitate extraordinară către experiență, dar în același timp observă în mod activ tot ceea ce se petrece în jurul lor. Le place să acumuleze cât mai multe informații posibile pentru că acest lucru este în avantajul lor. În cazul lui Jen, de pildă, experiențele cotidiene îi oferă stimuli pe care îi poate folosi în activitatea ei de relații publice. În timpul unei curse cu taxiul, ascultând monologul taximetristului, clientului îi poate veni o idee care îi poate fi de

folos. Antreprenorii constată deseori cât de util este să fii atent tot timpul, așadar „ecranele radarului” sunt în permanență pregătite să detecteze semnale ce pot fi utilizate cu folos.

Ar fi logic, nu-i așa, să considerăm că unii oameni se nasc cu această trăsătură. Se presupune că, în general, trăsăturile de personalitate sunt genetice. Să fie oare posibil ca deschiderea către experiență să fie influențată *exclusiv* sau chiar *de la bun început* de ADN-ul nostru? Este posibil ca tipul de personalitate antreprenorial să aibă o „doză” mai mare de informație în genomul său? Greu de crezut. Concluzia generală care reiese din multe studii de „informare genetică”¹² (de pildă, experimente naturale în care se compară similaritatea dintre gemenii identici și fraternali) este că deschiderea către experiență reflectă o influență moderată din partea genelor — circa 50 la sută. O evaluare statistică de acest fel nu are însă prea mare importanță. Acest lucru nu înseamnă că, în cazul unei anumite persoane, cincizeci la sută din tendința sa spre deschidere către experiență o poartă în gene, iar cincizeci la sută este rezultatul influenței mediului. Adevărul este că unii oameni au o deschidere mai mare către experiență, alții sunt mai puțin deschiși, iar unii se situează undeva la mijloc — se apreciază că numai un procent de cincizeci la sută poartă pecetea configurației genetice. Chiar și acest lucru este însă o speculație, căci tipurile de modele statistice pe care cercetătorii obișnuiesc să le folosească pentru a calcula ereditatea nu identifică de fapt genele, ci mai degrabă încearcă să modeleze efectul cumulativ al mai multor gene ipotetice. Iar concluzia este că, deși genele influențează tendințele comportamentale, mediul de dezvoltare are și el un rol important.

Lucrurile par complicate, și chiar sunt. Așadar, să repetăm ideea esențială: deschiderea către experiență nu este ceva cu care se nasc numai *unii* oameni. Experiența de viață este importantă. Da, puteți observa în mod empiric, în calitate de părinte că un

copil este mai mult sau mai puțin deschis către experiență. Acest lucru nu înseamnă însă că nu puteți sau nu trebuie să încercați să-i cultivați oricum această trăsătură copilului și să-l încurajați să țină tot timpul ecranul radarului deschis, gata să detecteze lucrurile interesante din lumea lui.

ȘI BEBELUȘII FOLOSESC ECRANUL RADARULUI

Bebelușii vin pe lume dotați (din punct de vedere neuroștiințific) pentru explorare. Ei au, ca și antreprenorii, „ecranele radarului deschise”, pentru a căuta semnale folositoare în zgomotul permanent din mediul în care trăiesc. Bebelușii sunt totodată echipați intuitiv să caute *tipul potrivit de informație* — datele pe care creierul lor este cel mai bine pregătit să le prelucereze. Ei pot căuta într-o cantitate foarte mare, aproape infinită, de informație, pentru a găsi stimuli de care are nevoie creierul lor. Iată de ce, ei sunt echipați să înțeleagă lumea într-un mod surprinzător de sofisticat. Ca părinte, știind într-o oarecare măsură cum reușesc să facă acest lucru, puteți aprecia cum se cuvine nevoia lor de a explora, pe măsură ce îi ajutați să dobândească abilitățile esențiale în primul an de viață.

Analizând fenomenul vizual, cercetătorii au numit faptul că, cel mai adesea, copiii își concentrează atenția asupra unor lucruri nici prea simple, nici prea complicate, ci tocmai potrivite pentru ei, „efectul Goldilocks (Bucle Aurii)”.^{*} Când se uită la ceva, copiii,

* Denumirea vine de la o poveste pentru copii, *Bucle Aurii*. O fetiță, Bucle Aurii, se duce să se plimbe în pădure și ajunge la o casă. Intră și spre bucuria ei, pentru că îi era foame, găsește trei vase cu mâncare. Gustă și constată că mâncarea din primul vas era prea fierbinte, cea din al doilea vas era prea rece, iar cea din al treilea tocmai bună, așa că o mănâncă pe toată. Vrea să se așeze apoi să se odihnească pe unul dintre cele trei fotolii. Primul

precum Bucle Aurii, au o zonă preferată care li se pare a fi „tocmai bună”⁴³. În cadrul unui studiu s-a folosit o tehnologie sofisticată pentru a urmări mișcările ochilor unor copii în vârstă de șapte și opt luni, mișcări induse de o serie de stimuli de diferite niveluri de complexitate. S-a constatat că, dacă ceva e prea simplu, nu reține atenția copiilor pentru mult timp, după o vreme ei nu mai privesc într-acolo. Dacă ceva este prea complicat, copiii își pierd interesul foarte repede. Dar dacă ceva conține cantitatea potrivită de informație — nu e nici prea simplu, nici prea complicat —, atunci copilul își concentrează atenția asupra aceluia lucru și îl explorează. Trebuie să evitați însă să cumpărați prea multe lucruri pentru a stimula un copil. Lumea înconjurătoare prezintă mult interes, atât timp cât copiilor li se oferă îndeajuns de mult ocazia să găsească nivelul „tocmai potrivit” de procesare.

Puteți constata abilitatea nou-născuților de a funcționa ca niște adevărați exploratori și altfel. Ei au reflexe neonatale sau arhaice, involuntare, dar esențiale pentru supraviețuire. Nou-născuții pot recunoaște o voce în primele săptămâni de viață, chiar și în primele zile. Cum ne dăm seama de acest lucru? Principiul de bază este mișcarea selectivă — bebelușul va întoarce capul într-o parte sau alta pentru a încerca să descopere de unde se aude vocea pe care o poate recunoaște. Un alt exemplu este reflexul de fixare pentru supt: dacă atingeți un bebeluș pe obraz, el va întoarce capul în direcția aceea, ca atunci când se pregătește să sugă. Peste câteva săptămâni, această mișcare nu va mai fi un simplu reflex; bebelușii întorc capul selectiv spre sursa de

era prea tare, al doilea prea moale, iar al treilea tocmai bun, așa că se așază pe el, dar îl rupe. În timp ce umblă prin casă, vede trei paturi: primul este prea lung, al doilea prea lat, iar al treilea tocmai bun, așa că se culcă în el și adoarme. Între timp, proprietarii casei, trei urși, mama, tata și copilul, se întorc acasă și constată că cineva a umblat prin lucrurile lor. Bucle Aurii se trezește și se sperie când îi vede pe urși; sare din pat și fuge în pădure cât de repede poate. (N.t.)